



דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא תשפ"ז, מספר 1690

"המכסה אני מאברהם" – מדוע הודיע הקב"ה לאברהם מראש

על דינה של סדום?

יונתן מוניץ

חוטאין ומכעיסין לפניו והוא כועס עליהן, מה הקדוש ברוך הוא עושה? חוזר ומבקש להן סגור שילמד עליהן זכות ונותן שביל לפני הסגור. ... וכן כשחטאו הסדומיים גלה לאברהם ללמד עליהן זכות, שנאמר: 'וה' אמר המכסה אני, מיד התחיל אברהם ללמד עליהן סגוריא, שנאמר: 'וגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע. (שם, וירא ח).

ר' יוסף בכור שור (בפירושו לפסוקים יז-יט) מציע תשובה כללית יותר לשאלתנו:

כך דרכו של הקדוש ברוך הוא: לגלות לעבדיו מה שהוא עושה, כדכתיב: "כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (עמ' ג:ז). ואברהם, עבדי ואוהבי, ראוי שאגלה לו סודי.

רמב"ן (בפירושו לפסוק יח) מפרש שהקב"ה ביקש להגן על כבודו העתידי של אברהם:

כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם; אמר הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים: איך כסה ממנו, או איך נתאכזר הצדיק על שכיניו החונים עליו ולא רחם ולא התפלל עליהם כלל?

רד"ק (בפירושו לפסוק יט), לאחר שהביא נימוק כללי (הדומה לדברי בכור שור), מוסיף הסבר נוסף. על פיו, מטרתו של הקב"ה הייתה ללמד על שכר ועונש. הקב"ה הודיע מראש לאברהם על הפיכת סדום, כדי שיהיה ברור שההפיכה אינה אירוע טבעי מקרי, אלא עונש מכון מאת ה'.

בשולי פירושים אלה, אבקש להציע כיוון נוסף שנוגע אף הוא לענייני שכר ועונש, אבל מזווית שונה. ניתן לומר, שהקב"ה הודיע לאברהם על הפורענות שעלולה לבוא על סדום, בגלל שאברהם היה שותף פעיל, גם אם שלא מדעתו, במצבה הנוכחי של סדום – מצב הגורר את הדין הקשה העומד לפגוע בה.

מלחמת המלכים

לפני פתיחת המשא ומתן בין הקב"ה לאברהם על גורלה של סדום, פנה הקב"ה לאברהם וגילה לו את העלול לקרות לה. בהמשך מופיע מה שנראה, לכאורה, כנימוק להחלטה לשתף את אברהם בעניין: 'וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו (בר' יח:יז-יט).

פירושים שונים הובאו להסבר הנמקה זו. מדרש תנחומא מסביר שהסיבה שהקב"ה נמלך באברהם הייתה, שהערים העתידות להיחרב הן חלק מהארץ המובטחת לו:¹

אמר רבי יהודה בר לוי: משל למלך שהיה לו פרדס, עמד ונתנו לאוהבו במתנה. לאחר ימים הצרך המלך לקוץ מתוכו חמש קורות. אמר המלך: אף על פי שהוא משלי ונתתי אותו במתנה לאוהבי, אינו דין שאקצץ ממנו כלום עד שאמלך באוהבי? אף כך הקדוש ברוך הוא, כיון שעלה אברהם לארץ ישראל, אמר לו "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה, כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה" (בר' יג:יז-טו). לפיכך כשבקש להחריב חמשת הכפרים האלו, אמר: איני מחריבן חוץ מדעתו של אברהם. (תנחומא בראשית, וירא ה).

בהמשך המדרש מובאת דעה אחרת, ועל פיה רצה הקב"ה שאברהם יילמד זכות על סדום:²

אמר רבי פינחס הכהן בר חמא, אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחיב כל בריה... ובמה חפץ? להצדיק בדותיו, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו" (יש' מב:כא). תדע לך, שבזמן שהבריות

* יונתן מוניץ, מורה בישיבת אורות יהודה, אפרת.

1 וברוך דומה פרשו גם רש"י, רשב"ם ובכור שור על אתר. רש"י גם מוסיף שהיות שאברהם הוא אב המון גויים, לא ראוי לפגוע בבניו בלי להודיעו מראש.

2 כך גם מפרש רלב"ג על אתר.



שֶׁהִפְרִישׁ בְּנֵי אָדָם מִלִּהְיוֹת כְּחַד
הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהִרְכֵּשׁ קַח לָךְ"
(נדרים לב ע"א).

רש"י: "תן לי הנפש והרכוש קח לך – ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם".

כפי שאנו רואים בפרשתנו, אנשי סדום לא למדו את הלקח ולא תיקנו את דרכם. כך שכמה שנים לאחר מכן, כאשר יידרש הקב"ה לדון את סדום שוב, העונש שיוטל עליהם יהיה חמור וקשה יותר.

"לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט"

פעולותיו של אברהם במלחמת המלכים ולאחריה מלמדות על מידת החסד שטבועה בו. אברהם שיצא להציל את לוט, הצדיק בסדום, הציל בזכותו את כל העיר מגלות. מידת החסד הגדולה של אברהם הובילה אותו לנסות להציל את אנשי סדום בזכות הצדיקים שבה גם בפרשת וירא, אל מול רצון הקב"ה להשמיד את העיר. על פי פירושו זה, אפשר לראות את עיקר ההנמקה לפנייתו של הקב"ה לאברהם בעניין סדום במילה "משפט": "לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". אברהם איש החסד ניסה להציל את סדום, אלא שהקב"ה ביקש ללמדו שנדרש איזון בין מידת החסד לבין הצורך להיפרע מהרשעים: "כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בִּיתוֹ אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בר' יח:ט).

לעיתים, הצדק דורש עשיית משפט – הקב"ה משרטט כאן לאברהם (ולדורות שיבואו אחריו) קו מנחה, לפיו יש למצוא איזון בין החסד לבין המשפט והדין. לעיתים אין ברירה, עשיית הצדק דורשת שהמשפט יגבר, ומידת הדין נמתחת ומכלה את הרשעה (כפי שקרה בסדום).³ ולעיתים, דווקא השימוש המופרז במידת החסד עלול להביא בסופו של דבר לצורך בדין קשה יותר ובפורענות חמורה יותר.

מידת החסד אינה יכולה לעמוד לבדה – מפני תיקון העולם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובות:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

3 ראו להדגיש שכפי שאברהם הציל את לוט במלחמת המלכים, גם הקב"ה דאג להציל את הצדיק ולחלצו מהפורענות, אבל לא במחיר של אי עשיית דין ברשעים.

תחילתו של פרק י"ד בספר בראשית מציגה בפנינו סיפור היסטורי על חמשת המלכים המקומיים ששועבדו על ידי מלכי הצפון ומרדו בהם, ולאחר מכן יש תיאור של מסע העונשין של ארבעת מלכי הצפון. אבל אם נעיין בפסוקים, אפשר לראות אותם לא רק כתיאור היסטורי ניטרלי, אלא כתיאור של מהלך של שכר ועונש המוכר לנו היטב מימי הבית הראשון.

בתולדותיהן של ממלכות ישראל ויהודה מופיע כמה פעמים דגם שבו תושבי הארץ חוטאים, ובעקבות כך הקב"ה מביא עליהם את עולה של אימפריה מצפון. בתחילה העול בה לידי ביטוי בשעבוד ומס, אבל לאחר תקופה מסוימת בני ישראל מורדים, ובעקבות כך נענשים במסעות צבאיים, שבשלב הראשון מביאים עליהם גלות חלקית ובסופו של דבר הסתיים האירוע בחורבן מוחלט.

אם נחזור לפרשת סדום, הרי כבר בפרק י"ג, כאשר נפרד לוט מאברהם ובחר ללכת לכיכר הירדן, נכתב: "וְאֲנֹשֵׁי סֹדֶם רָעִים וְחָטְאִים לֹה' מְאֹד" (בר' יג:ט-יב). ניתן לראות את המסופר בהמשך כעונש שמביא הקב"ה על החוטאים – תחילה שיעבוד ואז מרידה, שבעקבותיה בא מסע עונשין:

שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה עָבְדוּ אֶת קְדָרְלֶעֶמֶר וְשָׁלֹשׁ עָשָׂר שָׁנָה מָרְדּוּ. וּבְאַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה בָּא קְדָרְלֶעֶמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ... וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֶם וּמֶלֶךְ עַמְרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צָבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בִּלְעַל הוּא צֶעַר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׁדִּים... וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל רֶכֶשׁ סֹדֶם וְעַמְרָה וְאֶת כָּל אֲכָלָם וַיִּלְכּוּ.

על פי מה שכתוב בהמשך, שאברהם השיב "גם את הנָשִׁים וְאֶת הָעָם" (בר' יד:טז), ניתן להבין שהמסע הצבאי הסתיים בהגליה של רוב תושבי סדום.

אם כנים דברינו, והמלחמה אכן הייתה פורענות ראויה מהשמיים לחוטאים, נראה שמעורבותו של אברהם, שאמנם נבעה מרצונו להציל את לוט, הביאה בסופו של דבר לשחרור אנשי העיר ולהחזרת העיר ומלכה למעמדם הקודם, ולשיבוש התוכנית הא-לוהית להענשת סדום.

הן בפרשות הברכות והקללות שבתורה, והן בספרי הנביאים בתיאור חורבן ישראל ויהודה, אנחנו פוגשים מהלך ברור של פורענות מתגלגלת ומחריפה, כאשר כל שלב ניתן לתיקון לפני השלב החמור יותר הבא. ייתכן שהליכתם של אנשי סדום לגלות בפרשת לך-לך הייתה חוסכת את הפורענות החריפה בהרבה שהגיעה בפרשתנו – השמדת העיר על כל אנשיה ורכושה. קריאה כזו מטילה על אברהם אחריות עקיפה מסוימת למצבה של סדום כפי שמתואר בפרשתנו, וממילא היא יכולה להסביר גם את הרצון לערב אותנו בדיון על סופה של העיר.

ניתן למצוא נימה של ביקורת על התנהלותו של אברהם גם בדברי חז"ל, וטענה שלא היה צריך להשיב את כל אנשי סדום למלך סדום לאחר המלחמה:

מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְנִשְׁתַּעֲבָדוּ בְּנָיו לְמַצְרִים מֵאֲתִים וְעָשָׂר שָׁנִים... רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר:

